

УДК 330.101

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-4-16>**Козьмук Н.І.***кандидат економічних наук, доцент,
заступник директора**Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7438-8691>***Стецевич А.І.***аспірант**Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2592-1047>***Kozmuk Natalia***PhD in Economics, Associate Professor**Head of Management and Social and Humanitarian disciplines Department
Lviv Institute of Banking University***Stetsevich Andriy***Postgraduate Student**Lviv Educational and Scientific Institute
SHEI "University of Banking"*

СУЧАСНІ ЗАХОДИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

MODERN MEASURES OF STATE FINANCIAL SUPPORT OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS ENTITIES IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено досвід уряду щодо фінансового забезпечення та підтримки розвитку суб'єктів малого і середнього бізнесу, що створює відповідне середовище для розвитку конкуренції у підприємницькій діяльності, забезпечує сильні стимули до інноваційних процесів та високоєфективної праці. Малий і середній бізнес не тільки формує можливості для вирішення економічних і соціальних проблем, але й задовольняє потреби внутрішнього й зовнішнього ринків. Відповідно, у вирішенні проблеми стимулювання малого підприємництва вагомую роль відіграє виважена державна політика. Розглянуто й проаналізовано сучасні заходи та кроки державної фінансової підтримки суб'єктів малого та середнього бізнесу в Україні, що сприяють поліпшенню фінансування й кредитування малого й середнього бізнесу в Україні. Виявлено проблеми їхнього фінансового забезпечення, запропоновано заходи щодо комплексної державної політики з удосконалення механізмів фінансування вітчизняних підприємств малого бізнесу.

Ключові слова: малий і середній бізнес, держава, державна підтримка, фінансування діяльності, умови кредитування, Національний банк України, фінансова державна підтримка, бізнес.

АННОТАЦІЯ

В статье исследован опыт правительства касательно финансового обеспечения и поддержки малого и среднего бизнеса, что создает соответствующую среду для развития конкуренции в предпринимательской деятельности, обеспечивает сильнейшие стимулы к инновационным процессам и высокоэффективному труду. Малый и средний бизнес не только формирует возможности для решения экономических и социальных проблем, но и удовлетворяет потребности внутреннего и внешнего рынков. Соответственно, в решении проблемы стимулирования малого предпринимательства существенную роль играет взвешенная государственная политика. Рассмотрены и проанализированы

современные меры и шаги государственной финансовой поддержки малого и среднего бизнеса в Украине, которые содействуют улучшению финансирования и кредитования малого и среднего бизнеса в Украине. Выявлены проблемы их финансового обеспечения, предложены меры касательно комплексной государственной политики по усовершенствованию механизмов финансирования отечественных субъектов малого бизнеса.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, государство, государственная поддержка, финансирование деятельности, условия кредитования, Национальный банк Украины, финансовая государственная поддержка, бизнес.

ANNOTATION

The article examines the government's experience in financing and supporting the development of small and medium-sized businesses, which creates an appropriate environment for the development of competition in entrepreneurship, provides strong incentives for innovation and highly efficient work. Small and medium-sized businesses not only create opportunities to solve economic and social problems, but also meet the needs of domestic and foreign markets. In accordance with the problem of stimulating small business, a balanced state policy plays an important role. The article proposes to consider the strategic objectives set by the government and the National Bank of Ukraine to improve the quality of small and medium-sized businesses with the definition of criteria for assigning the enterprise to a particular group. The article was prompted by the need to observe study and state the course and actual steps taken by the state to support the development and functioning of small and medium-sized businesses in Ukraine in recent years. Consideration of the target legislative framework developed by the government on this issue. As well as providing practical recommendations for intensifying the development of small and medium-sized businesses, mechanisms for its lending. It is emphasized that the state of the financial and credit mechanism, the degree of its perfection depends on the improvement of the en-

tire economic mechanism as a whole and its individual elements (pricing mechanism, economic incentives, credit mechanism, etc.). The main directions of restructuring the financial and credit mechanism are based on the general objectives of economic transformation in Ukraine. The modern measures and steps of the state financial support of small and medium business entities in Ukraine, which contribute to the improvement of financing and crediting of small and medium business in Ukraine, are considered and analyzed. Problems of their financial provision are revealed and measures concerning the complex state policy on improvement of mechanisms of financing of domestic enterprises of small business are offered.

Key words: small and medium business, state, state policy, financing of activity, conditions of crediting, National Bank of Ukraine, financial state support, business.

Постановка проблеми. За останні роки внаслідок економічних, політичних та військових обставин стан суб'єктів малого й середнього підприємництва значно погіршився і потребує значної фінансової підтримки з боку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатоаспектність напрямів дослідження, пошук підходів до державної підтримки та економічного розвитку малого й середнього бізнесу набули свого висвітлення в наукових працях науковців-економістів, зокрема в роботах О.В. Дзюблюка, В.В. Корнеєва, В.І. Міщенко, А.В. Кунденко, В.Ф. Столярова, О.В. Шинкаряка.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основна мета дослідження полягає у спостереженні, вивченні й констатуванні перебігу та фактичних кроків з боку держави щодо підтримки розвитку та функціонування малого й середнього бізнесу в Україні протягом останніх років; розгляд цільової законодавчої бази, що напрацьована урядом щодо цього питання; надання практичних рекомендацій до активізації розвитку малого й середнього бізнесу, механізмів його кредитування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед можливих кроків до підвищення рівня якості функціонування малого й середнього бізнесу в Україні слід назвати досягнення таких стратегічних цілей, пов'язаних із поліпшенням умов кредитування малого й середнього бізнесу, як підвищення якості соціальної, оптимізація валютного регулювання та валютно-курсової політики для забезпечення валютної стабільності, удосконалення банківського регулювання й банківського нагляду; підвищення довіри суспільства до Національного банку України, банківської системи і національної валюти; розвиток банківської системи як комплексу рівних, але різних за розміром, спеціалізацією та бізнес-моделями фінансово здорових, конкурентоспроможних, стабільних банків, спрямованих на інноваційний та інвестиційний розвиток, перспективу довгострокового розвитку в Україні, які надають кредити реальному сектору економіки; розвиток цивілізованого конкурентного ринку банківських послуг на основі сучасної ринкової інфраструктури, нових технологій, дотримання антимонопольного законодавства, недопущення рейдерства; розвиток процесів

банківського кредитування реального сектору, зокрема високотехнологічного виробництва, малого й середнього бізнесу, мікрофінансування для сприяння збільшенню економічних показників і підвищенню зайнятості [1].

Вживаючи поняття «якість», зазначаємо, що за сучасного підходу під ним слід розуміти взаємини (взаємодії), інтеграцію різних сторін під час формування якості як загального результату [2, с. 79, 80]. Отже, отримання високого рівня якості функціонування малого й середнього бізнесу є можливим лише за умов взаємодії всіх учасників процесу, зокрема держави.

Варто зазначити, що з 1 січня 2018 року застосовується нова класифікація підприємств з поділом на мікро-, малі, середні та великі, що визначено статтею 2 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні».

1. Мікропідприємствами є підприємства, показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв:

- балансова вартість активів становить до 350 тисяч євро;
- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) становить до 700 тисяч євро;
- середня кількість працівників становить до 10 осіб.

2. Малими є підприємства, які не відповідають критеріям для мікропідприємств і показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв:

- балансова вартість активів становить до 4 мільйонів євро;
- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) становить до 8 мільйонів євро;
- середня кількість працівників становить до 50 осіб.

3. Середніми є підприємства, які не відповідають критеріям для малих підприємств і показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв:

- балансова вартість активів становить до 20 мільйонів євро;
- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) становить до 40 мільйонів євро;
- середня кількість працівників становить до 250 осіб [3].

На нашу думку, такий розподіл підприємств на групи є доречним, дає можливість визначитися з оптимізацією податкового навантаження, системою управлінського обліку на підприємстві.

Серед кроків з боку держави протягом 2019–2020 років, спрямованих на забезпечення формування, розвитку та ефективного функціонування суб'єктів малого й середнього підприємства, слід назвати введення у дію Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження

Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам мікропідприємництва і малого підприємництва» від 24 січня 2020 року № 28, що висвітлює і запускає механізм можливості такої державної підтримки.

Надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва здійснюється Фондом розвитку підприємництва. Фонд затверджує програму фінансової державної підтримки суб'єктів мікропідприємництва й малого підприємництва, яка може містити додаткові умови для уповноважених банків у визначених законодавством межах.

Фінансова державна підтримка надається задля:

- розвитку підприємництва, зокрема сприяння розвитку суб'єктів підприємництва, збільшення обсягів виробництва, експорту, імпортозаміщення, високотехнологічного виробництва, енергоефективності, запровадження інновацій, а також сприяння створенню нових робочих місць і підприємств, поверненню трудових мігрантів до України;

- запобігання виникненню й поширенню, локалізації та ліквідації спалахів епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, а також для подолання їхніх наслідків;

- рефінансування наявної заборгованості в банках України за кредитами суб'єктів підприємництва [4].

Державна підтримка надається через банки, що відповідають критеріям, визначеним у додатку, і підписали з Фондом розвитку підприємництва договір про співробітництво за формою, затвердженою цим Фондом.

Державна підтримка надається в межах отриманих Фондом розвитку підприємництва коштів, передбачених у державному бюджеті, таким чином.

1. Часткова компенсація Фондом розвитку підприємництва процентних ставок за кредитами, що надаються суб'єктам підприємництва для досягнення таких цілей:

- розвиток підприємництва, зокрема сприяння розвитку суб'єктів підприємництва, збільшення обсягів виробництва, експорту, імпортозаміщення, високотехнологічного виробництва, енергоефективності, запровадження інновацій, а також сприяння створенню нових робочих місць і підприємств, поверненню трудових мігрантів до України;

- запобігання виникненню й поширенню, локалізації та ліквідації спалахів епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, а також для подолання їхніх наслідків;

- рефінансування наявної заборгованості в банках України за кредитами суб'єктів підприємництва.

2. Надання Фондом розвитку підприємництва гарантій уповноваженим банкам на забезпечення виконання зобов'язань за кредитами, наданими суб'єктам підприємництва [4].

Для отримання державної підтримки, відповідно до законодавства, суб'єкт підприємництва має відповідати таким критеріям.

1) Суб'єкт підприємництва є фізичною особою – резидентом, зареєстрованим в установленому законом порядку як фізична особа – підприємець, або юридичною особою – резидентом, учасники (засновники) якого є фізичними або юридичними особами – резидентами України та кінцеві бенефіціарні власники (контролери) якого є фізичними особами – резидентами України.

2) Суб'єкт підприємництва зареєстрований на території України (крім тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях, Автономній Республіці Крим і м. Севастополі).

3) Для діючого бізнесу суб'єкт підприємництва підтвердив, що його господарська діяльність є прибутковою хоча б за один із двох останніх звітних років. Для суб'єктів підприємництва, діяльність яких пов'язана із сезонним характером роботи, прибутковість визначається акумульовано за чотири календарні квартали хоча б одного з двох останніх звітних років. Для новоствореного бізнесу (стартап) суб'єкт підприємництва повинен мати бізнес-план щодо реалізації інвестиційного проєкту, на впровадження якого суб'єкт підприємництва залучає кредит від уповноваженого банку.

4) Суб'єкт підприємництва разом з учасниками групи пов'язаних із ним контрагентів за останні три календарні роки не отримував державної допомоги, що перевищує суму, еквівалентну 200 тис. євро, визначену за офіційним валютним курсом, установленим Національним банком, що діяв на останній день попереднього фінансового року.

5) Суб'єкт підприємництва не підпадає під обмеження щодо надання державної підтримки, визначені Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні».

Згідно з чинним законодавством, суб'єкт підприємництва також повинен відповідати таким критеріям:

- забезпечення протягом строку отримання державної підтримки збереження не менш як 60% фонду оплати праці та 80% чисельності персоналу порівняно зі станом на 1 березня 2020 року (за наявності найманих працівників);

- відсутність станом на 1 березня 2020 року проблемної заборгованості за отриманими ним кредитами в банках України.

При цьому, згідно з Постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам мікропідприємництва та малого підприємництва» від 24 січня 2020 року № 28, відбір уповноважених банків для надання суб'єктам підприємництва державної підтримки здійснюється Фондом. Порядок відбору Фондом уповноважених банків для надання державної підтримки визначається внутрішніми процедурами Фонду.

Уповноважені банки здійснюють відбір, оцінювання кредитоспроможності та кредитування суб'єктів підприємництва відповідно до власних правил, процедур і банківських продуктів з урахуванням вимог, визначених чинним законодавством. Умови кредитування суб'єкта підприємництва з урахуванням вимог законодавства визначаються у кредитному договорі, що укладається суб'єктом підприємництва з уповноваженим банком.

Сума державної підтримки, що надається суб'єкту підприємництва з урахуванням групи пов'язаних з ним контрагентів, відповідно до цього Порядку та будь-яких інших напрямів державної підтримки та/або допомоги (незалежно від її видів та джерел), сукупно не може перевищувати за будь-який трирічний період суму, еквівалентну 200 тис. євро, визначену за офіційним валютним курсом, установленим Національним банком, що діяв на останній день фінансового року. При цьому компенсація відсотків надається суб'єктам підприємництва, які отримали в уповноваженому банку кредит у національній валюті [4].

Не можемо залишити поза увагою державну програму «Доступні кредити 5–7–9%», що передбачає таке:

- максимальна сума кредиту не обмежується, але максимальна сума державної допомоги не може перевищувати суму, еквівалентну 200 000,00 євро, за трирічний період;
- додаткова компенсація відсоткової ставки становить 0,5 процентного пункту за кожного нового співробітника;
- максимальний термін кредиту є таким: до п'яти років – для інвестиційних кредитів; до двох років – для кредитів на поповнення обігових коштів;
- комісія банку (максимальний розмір) становить 1%;
- власний внесок учасника для діючого бізнесу становить від 20% від суми проекту, для новоствореного бізнесу – від 30% від суми проекту;
- мета кредиту полягає у придбанні нових та б/в основних засобів, їхній модернізації; придбанні нежитлової нерухомості без права передання в оренду; будівництві та реконструкції приміщень (крім офісних); придбанні прав інтелектуальної вартості (франчайзинг); поповненні обігових коштів до 25% від вартості інвестиційного проекту [5].

Кредитні гарантії за зазначеною програмою надаються за кредитами мікро- й малих підприємств, які не володіють достатнім розміром майна для передання його в забезпечення за кредитом або характеризуються підвищеними кредитними ризиками, наприклад, як новостворені підприємства.

Завдяки кредитним гарантіям держава через Фонд розвитку підприємництва покриває частину кредитного ризику ММП, створюючи умови для залучення банківського кредиту.

Державна підтримка у формі кредитних гарантій надається виключно в поєднанні з підтримкою шляхом компенсації процентів за кредитами ММП, які відповідають вимогам програми. Плата за гарантію становить 0,5% річних від суми заборгованості за кредитом ММП.

Рівень покриття гарантією для діючого бізнесу становить 50% від суми заборгованості за кредитом ММП; для новоствореного бізнесу – 80% від суми заборгованості за кредитом ММП.

Для участі у зазначеній програмі потрібно відповідати таким критеріям:

- державна реєстрація малого бізнесу як юридичної особи приватного права або фізичної особи – підприємця;
- учасники та кінцевий бенефіціарний власник (контролер) є фізичними особами – резидентами України;
- річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує 100 млн. грн. на момент подання заявки з урахуванням пов'язаних підприємств;
- розмір державної допомоги за програмою не приведе до перевищення еквіваленту 200 000 євро з урахуванням пов'язаних підприємств за трирічний період;
- ведення прибуткової господарської діяльності хоча б за один із двох останніх звітних років;
- наявність реалістичного та обґрунтованого бізнес-плану для новостворених підприємств [5; 6].

Крім того, задля мінімізації та подолання негативних наслідків на розвиток малого підприємництва України, зумовлених необхідністю запровадження карантинних заходів для запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, урядом України ухвалено антикризовий пакет підтримки ММП, запроваджений на час проведення карантину або обмежувальних заходів і протягом 90 днів з дня його (їх) відміни.

Основними напрямками антикризових заходів, запроваджених урядом, є такі.

1) підтримка інвестиційних проектів, пов'язаних із виробництвом лікарських засобів, медичних виробів, медичного обладнання, а також рефінансуванням кредитів ММП на зазначені цілі;

2) підтримка ліквідності ММП за рахунок кредиту на поповнення обігових коштів без прив'язки до витрат за інвестиційним проектом;

3) рефінансування наявної заборгованості за кредитами ММП у банках України шляхом надання нового кредиту та/або зміни умов чинного кредитного договору задля надання йому державної підтримки шляхом компенсації відсотків, передбаченої державною програмою [4; 7].

Висновки. Отже, державна фінансова підтримка малого й середнього бізнесу є невід'ємною

складовою частиною забезпечення якості функціонування таких господарських одиниць. Урядом здійснено низку кроків, що відкривають нові можливості для підприємців щодо фінансового забезпечення й підтримки. Однак це не вирішує остаточно проблеми відсутності координованості та узгодженості в діях уряду щодо підтримки малого й середнього бізнесу, його пільгового кредитування, управління якістю бізнес-процесів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дзюблиук О.В., Корнєєв В.В., Міщенко В.І. та ін. Теорія і практика грошового обігу та банківської справи в умовах глобальної фінансової нестабільності : колективна монографія. Тернопіль : ФОП Осадца Ю.В. 2017. 298 с.
2. Кунденко А.В. Управління якістю бізнес-процесів на підприємствах. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 1 (5). С. 79–83.
3. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 року № 996-XIV (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 40. URL: <https://zakon.help/law/996-XIV/edition16.11.2018#o36>.
4. Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам мікропідприємництва та малого підприємництва від 24 січня 2020 року № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>.
5. Доступні кредити 5–7–9% : Державна програма. URL: <https://5-7-9.gov.ua/#prog> (дата звернення: 02.06.2020).
6. Столяров В.Ф., Шинкарьук О.В. Основи формування фінансового механізму державного регулювання регіонального розвитку. URL: <http://zbirduk.bukuniver.edu.ua>.
7. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Dziubliuk, O.V., Kornieiev, V.V., Mishchenko, V.I. (et al.). (2017). *Teoriia i praktyka hroshovoho obihu ta bankivskoi spravy v umovakh hlobalnoi finansovoi nestabilnosti* [Theory and practice of money circulation and banking in the context of global financial instability]. Ternopil: FOP Osadtsa Yu.V. [in Ukrainian].
2. Kundenko, A.V. (2016). Upravlinnia yakistiu biznes-protsesiv na pidpriemstvakh [Quality management of business processes in enterprises]. *Naukovyi visnyk Polissia – Scientific Bulletin of Polissya*, 1 (5), 79–83 [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada Ukrainy. (1999). Zakon Ukrainy "Pro bukh-halterskyi oblik i finansovu zvitnist v Ukraini" vid 16.07.1999 № 996-XIV (zi zminamy ta dopovnenniamy) [Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine" of 16.07.1999 № 996-XIV (as amended)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rada Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 40. Available at: <https://zakon.help/law/996-XIV/edition16.11.2018#o36> [in Ukrainian].
4. Poriadok nadannia finansovoi derzhavnoi pidtrymky subiekтам mikropidpriemnystvatalohopidpriemnystvavid24sichnia 2020 r. № 28 [The procedure for providing financial state support to micro-entrepreneurs and small businesses from January 24, 2020 № 28]. (2020). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
5. Dostupni kredyty 5–7–9% : Derzhavna prohrama [Available loans 5–7–9%: State program]. Available at: <https://5-7-9.gov.ua/#prog> [in Ukrainian] (02.06.2020).
6. Stoliarov, V.F., & Shynkariuk, O.V. (n. d.). *Osnovy formuvannia finansovoho mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання rehionalnoho rozvytku* [Fundamentals of formation of the financial mechanism of state regulation of regional development]. Available at: <http://zbirduk.bukuniver.edu.ua> [in Ukrainian].
7. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n. d.). *Ofitsiinyi sait*. [Official site]. Available at: <http://www.bank.gov.ua> [in Ukrainian].